

ANALIZĂ CRIMINOLOGICĂ A INFRAȚIUNII DE ÎNȘELĂCIUNE

MIRELA CARMEN DOBRILĂ*

Rezumat

Pentru a ajunge la o înțelegere concretă a fenomenului infracțional în cazul infracțiunii de înșelăciune trebuie identificate schemele de gândire și motivația escrocilor, iar pentru a cunoaște conduita criminală, actul infracțional de înșelăciune trebuie analizat ca o sinteză care reflectă interacțiunea dintre factorii criminogeni exogeni cu factorii endogeni determinați care conduc la adoptarea unei conduite criminale.

Abstract: Criminological analysis of the offence of deceit

In order to reach a concrete understanding of the criminal phenomenon of the offence of deceit, there must be identified the schemes of thinking and the motivation of the defrauders and in order to get to know the criminal conduct, the criminal act of deception should be considered as a synthesis that reflects the interaction of exogenous with endogenous criminogenic factors leading to a criminal conduct.

Key words: *offence of deceit, criminological analysis, criminogenic factors*

1. Aspecte de ordin criminologic privind infracțiunea de înșelăciune

În cadrul criminalității contra patrimoniului, categoria faptelor de înșelăciune constituie o categorie distinctă a fenomenului criminalității societății românești; datorită criminogenezelor și victimologiei bogate și variate, infracțiunile de acest gen oferă un vast și prețios câmp de cercetări criminologice speciale, iar cunoașterea acestui fenomen pe baze științifice va conduce la măsuri profilactice moderne adaptate unor cerințe reale și concrete.

* Asist. univ. drd., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
email: mirela.dobriila@uaic.ro

Pornind de la faptul că infracționalitatea este un fenomen în esență social și că el se compune din totalitatea infracțiunilor înlăptuite într-un timp și într-un spațiu determinat, nu trebuie să trecem cu vederea faptul că în spatele acestei totalități stau oameni reali cu trăiri emoționale, temperamente, aptitudini și trăsături caracteriale, într-un cuvânt, indivizi cu personalități bine conturate. Astfel, atenția specialiștilor din domeniul criminalității s-a concentrat asupra personalității infractorului, acesta fiind de fapt obiectul principal al studiilor de criminologie, de psihiatrie, psihologie sau de sociologie a infracționalității. Sunt remarcate eforturile ce se fac pentru a-l privi pe infractor în dinamica devenirii sale, renunțându-se la viziunile statice și simpliste care îl considerau ca pe un individ fie doar cu dereglări biologice sau psihologice, fie doar cu defecte sau insuficiențe ale componente sociale a personalității. Se conturează din ce în ce mai mult tendința de a ține seama de un complex de factori care îl fac pe individ să ajungă infractor, de modalitățile specifice prin care se ajunge la actul infracțional și de rolul victimei în cadrul acestui proces¹.

Pentru a ajunge la o înțelegere concretă a fenomenului infracțional în domeniul înșelăciunii trebuie identificate schemele de gândire și motivația escrocilor, și trebuie evidențiate clar cauzele care conduc la victimizarea în acest cadru, iar pentru o bună înțelegere a fenomenului se impun eforturi de cercetare ample, care presupun folosirea unor metodologii și instrumente adecvate și eficiente care trebuie alese și aplicate doar pe baza unei analize ample prealabile.

Cunoașterea cauzală sau etiologia criminală vizează aflarea cauzelor și condițiilor care determină sau favorizează fenomenul criminal; cunoașterea cauzală poate fi divizată, pe de o parte, în funcție de obiectul de cercetare care se dorește a fi cunoscut, iar pe de altă parte, în funcție de direcția preponderentă a cercetărilor (biologică, psihologică, sociologică), cercetarea cauzală punând în evidență existența unor factori de natură diversă care acționează asupra fenomenului criminal². Astfel, în materia

¹ Eusebiu Tihan, *Aspecte ale devenirii personalității infractorului*, International Scientific Session Challenges of the Knowledge Society, 2007, p. 1, text în format electronic disponibil la www.psihologiaonline.ro

² Valerian Cioclei, *Manual de criminologie*, Editura All Beck, București, 1998, p. 33.

înșelăciunii de înșelăciune cercetarea cauzală trebuie să fie cercetată pornind de la fenomenul de înșelăciune privit ca fenomen individual, dar și ca fenomen colectiv.

Cunoașterea cauzală trebuie continuată cu o cunoaștere dinamică a conduitei criminale privită ca fenomen izolat, conduită susceptibilă de o explicație în sine, independentă de trecutul infractorului, de factorii exogeni sau endogeni care ar fi putut acționa asupra infractorului înainte de momentul trecerii la act³.

La înșelăciunea de înșelăciune, ca factori criminogeni, trebuie cercetate atât cauzele, ca factori determinați care conduc la adoptarea unei conduite criminale, cât și condițiile, ca factori sau împrejurări care facilitează adoptarea acestei conduite, nefiind suficientă o analiză doar a activității specifice de înșelăciune, ci o analiză a acțiunii manifestate în ansamblul de împrejurări în lipsa cărora nu s-ar fi trecut la act.

Investigațiile criminologice au pus în evidență o gamă largă și diversă de factori cu valoare etiologică în apariția manifestărilor îndreptate împotriva patrimoniului, factori clasificați în două categorii, în raport cu locul de formare a lor - în interiorul sau în exteriorul individului. În rândul factorilor endogeni care prezintă relevanță în cazul înșelăciunii de înșelăciune se pot reține: calitatea (nivelul) formării educaționale și a dezvoltării intelective, felul temperamentului, concepția asupra moralei, condiția biologică (un rol însemnat în cadrul acesteia fiind jucat de afecțiunile psihice, dobândite sau genetice), caracterul, ereditatea, inteligența, educația, cultura, pasiunile etc. Pentru înșelăciunea de înșelăciune, între factorii exogeni s-au inclus standardul de viață socio-economic, mediul ambiant, gradul de civilizație, plăgile sociale (alcoolism, drogomanie, etc.), condițiile obiective de viață, situația geografică, oscilațiile climaterice, timpul de pace sau de război etc.⁴

³ *Idem*, p. 34.

⁴ Vintiță Dongoroz, Iosif Fodor, Sigfried Kahane, Ion Oancea, Nicoleta Iliescu, Constantin Bulai, Rodica Stănoiu, Victor Roșca, *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea specială*, Ediția a II-a, vol. III, Editura Academiei Române, Editura All Beck, București, 2003, p. 162; Gheorghe Diaconescu, Constantin Duvac, *Tratat de drept penal. Partea specială*, Editura C.H. Beck, București, 2009, p. 72.

În formarea și dezvoltarea criminalului, un rol important îl joacă factorii exteriori, începând cu familia, continuând cu mediul de muncă și terminând cu întreaga ambianță în care trăiește un om⁵. Astfel, se consideră că formarea criminalului depinde de înzestrarea ereditară dar și de condițiile de formare și de dezvoltare socială, adică de toate condițiile de mediu, toate acestea punându-și amprenta asupra săvârșirii unei infracțiuni de înșelăciune.

Factorii interni acționează în marea majoritate a cazurilor împreună cu factorii externi, proporția contribuțiilor genetice și a specificului lor variind, în cuprinsul aceleiași țări, de la o categorie de infracțiuni la alta, și de la o regiune a țării la altă regiune și chiar de la o faptă concretă la altă faptă în raza aceleiași regiuni⁶.

Factorii endogeni și exogeni amintiți au fost remarcați datorită frecvenței și importanței lor capacități de a condiționa ori determina comiterea unor astfel de fapte, și chiar dacă fiecare în parte are aptitudinea de a constitui sursa de declanșare a manifestărilor împotriva patrimoniului, cel mai adesea ei se află într-o nocivă asociere împletire.⁷

De aceea se recomandă ca atât legiuitorul, cât și organele puterii judecătorești să cunoască mai întâi criminogenezele pe terenul cărora apar crimele (infracțiunile) contra patrimoniului, mai întâi la modul general, iar ulterior la nivelul infracțiunii de înșelăciune, și, apoi, victimologia criminalității de acest fel (cuplul criminal-victimă), apoi mediul personalității infractorului, și apoi rând pe rând, toți factorii exogeni-endogeni care ajută la justa soluționare a cauzei penale și care sunt relevați și sugerați în procesul cunoașterii științifice.

Este recomandat ca mai întâi, la modul în general, în cauzele privitoare la infracțiunile contra patrimoniului, și apoi separat, în cazul infracțiunile de înșelăciune să se facă cercetări multilaterale mai întâi cu privire la făptuitor și apoi cu privire la victimă (contribuția acesteia la producerea faptei penale fiind uneori destul de lămuritoare), apoi cu privire la mediul ambiant unde s-a săvârșit fapta și la influența acestuia asupra

⁵ Ion Oancea, *Probleme de criminologie*, Editura All Educational, București, 1998, p. 93.

⁶ V. Dongoroz ș.a., *op.cit.*, p. 162.

⁷ G. Diaconescu, C. Duvac, *op. cit.*, p. 73.

comportării făptuitorului și apoi rând pe rând toate acele aspecte care pot fi relevante din punct de vedere criminologic și care sunt relevate de datele concrete ale fiecărei cauze⁸.

Este nevoie ca sancționarea faptelor săvârșite împotriva patrimoniului, mai ales în ceea ce privește înșelarea încrederii acordate, prin cuantumul și executarea pedepsei aplicate, să reprezinte atât un mijloc de reeducare cât și un semnal merit să atragă atenția celor care contribuie la înlesnirea săvârșirii acestor fapte prin ușurința în acordarea încrederii unor persoane necunoscute, tentate astfel să comită astfel de infracțiuni.

În cazul infracțiunii de înșelăciune, înțelegerea determinismului cauzal al fenomenului infracțional este facilitată de sesizarea acțiunii concomitente a unei pluralități de cauze. În etiologia infracțională se împletesc *cauzele interne* ce țin de natura umană, socială a persoanei și *cauzele externe* ce vizează diverși factori culturali, economici, juridici etc. Ponderea în cazul infracțiunilor concrete, o dețin cauzele interne, bazate pe factori individuali, care au greutate specifică mai mare în raport cu cele externe⁹.

Actul infracțional, ca orice alt tip de act comportamental, reprezintă rezultatul interacțiunii dintre factorii ce structurează personalitatea individului și factorii externi, de ambianță. În ceea ce privește factorii interni, endogeni, orice persoană poate prezenta în structura sa un nucleu central mai mult sau mai puțin favorabil comportamentului infracțional, conturând sau nu o personalitate infracțională. Ambianța, condițiile și împrejurările exterioare pot fi favorabile sau nefavorabile dezvoltării acestui nucleu în plan infracțional¹⁰.

2. Scopul analizei criminologice a infracțiunii de înșelăciune

În cazul infracțiunii de înșelăciune, scopul cercetării criminologice pornește de la scopul declarat la modul general în acest domeniu, particularizat pentru această infracțiune, și are în vedere: ca scop particular, imediat, cunoașterea fenomenului criminal al înșelăciunii în toată

⁸ V. Dongoroz ș.a., *op.cit.*, p. 163.

⁹ Ioan Buș, *Psihologie și infracționalitate. Fundamente teoretice*, Editura ASCR, Cluj-Napoca, 2005, p. 59.

¹⁰ *Idem*, p. 60.

complexitatea lui, prin stabilirea cauzelor determinante ale conduitei criminale, a condițiilor și factorilor care o determină și o favorizează, precum și a elementelor care o caracterizează, iar ca scop general, mediat, stabilirea celor mai eficiente mijloace utilizate în practica anticriminală pentru prevenirea și combaterea criminalității de acest gen în scopul ocrotirii patrimoniului, pentru limitarea fenomenului înșelăciunii și a consecințelor acestuia.

În realizarea acestor scopuri, cercetarea criminologică a infracțiunii de înșelăciune îndeplinește anumite funcții, analizate în doctrină sub denumirea de: funcție descriptivă, funcție explicativă și funcție previzională¹¹. Astfel, cercetarea descriptivă a înșelăciunii permite obținerea datelor privind trăsăturile și dimensiunile criminalității în domeniu, iar prin funcția explicativă se ajunge la explicarea naturii infracțiunii de înșelăciune, a cauzelor și a condițiilor care determină săvârșirea acesteia și, ulterior, prin adunarea acestor elemente, se încearcă o cunoaștere a desfășurării viitoare a fenomenului infracțional, prin anticiparea unor conduite infracționale, cu rolul de a permite conturarea unor strategii de prevenire a infracțiunilor de înșelăciune.

3. Motivația infracțională în cazul infracțiunii de înșelăciune

Cunoașterea modului în care diverse categorii infractori își motivează infracțiunile, este deosebit de importantă pentru înțelegerea factorilor premergători și a mecanismelor de justificare utilizate de aceștia¹².

Eforturile de prevenire a criminalității nu pot ignora motivele pro-infracționale specifice unei categorii de infractori, astfel încât cunoașterea motivației care stă la baza săvârșirii infracțiunii de înșelăciune este deosebit de importantă deoarece în acest fel se poate contura o tipologie a motivațiilor specifice săvârșirii infracțiunii de înșelăciune. Luarea unor

¹¹ I. Oancea, *op. cit.*, p. 11; Pentru clasificarea în funcție descriptivă, funcție explicativă, funcție predictivă, funcție profilactică, a se vedea V. Ciolei, *op. cit.*, p. 46.

¹² Gheorghe Florian, *Motivația infracțională la persoanele adulte care execută pedepse privative de libertate*, Ministerul Justiției, Institutul Național de Criminologie, p. 1, text în format electronic disponibil la

<http://www.criminologie.ro/SRCC/Lang/Romana/Study/Motivatia%20infracționala%20la%20persoanele%20adulte%20care%20executa%20pedepse%20privative%20de%20libertate%20-%20Studiu.pdf>

măsurile corecte și eficiente presupune o activitate de identificare a motivației reale, mai întâi la nivelul general al categoriei de infracțiuni de înșelăciune și, apoi, la nivelul individual al infractorului care a săvârșit o anumită infracțiune de înșelăciune.

Cunoașterea motivației infracționale permite înțelegerea criminalității din punctul de vedere al celor în cauză: modul cum au perceput lumea în care trăiesc, importanța dată nevoilor personale și ale familiilor lor, conștiința faptului că există sau nu mijloace legale de a le atinge, modul cum au evaluat reacția comunității față de o infracțiune sau alta, teama sau nu de etichetare, atribuirea vinei pentru crima comisă sau pentru devenirea lor infracțională, sentimentul că pedeapsa primită e echivalentă cu fapta etc.¹³

Un studiu efectuat în 14 unități de detenție subordonate Administrației Naționale a Penitenciarelor, în cadrul căruia au fost investigați 947 de deținuți¹⁴, a urmărit identificarea motivației infracționale specifice unui anumit tip de infracțiune, inclusiv o viziune amplă asupra motivației specifice infracțiunii de înșelăciune.

Din totalul de 947 de deținuți investigați, un număr de 87 de persoane au condamnate pentru infracțiunea de înșelăciune cu următoarea distribuție¹⁵: un procent de 34,5% cu vârstă peste 46 de ani, 31% între 36-45 de ani, 25,3% cu vârsta între 26-35 de ani; din punct de vedere al studiilor efectuate, un procent de 33,3% au urmat liceul, 20,7% au urmat o facultate, iar 24% au urmat o școală profesională; din punct de vedere al stării civile 37,9% căsătoriți, cu copii, 27,6% divorțați, cu copii, 16% necăsătoriți; după starea de recidivă, recidiviști 47%, iar 62% cu antecedente penale; 56,3% provin din mediul urban, din familii organizate (83,9%), cu un nivel ridicat de bunăstare în 17,2% din cazuri sau modest (65,5%); deținuții consideră că înainte de a comite infracțiunea, situația lor materială era bună (50,6%), medie (35,6%) și precară doar în 13,8% din cazuri; deținuții nu sunt dependenți de alcool sau droguri, dar 42,5% au probleme medicale de sănătate sau/și psihiatrice (4,6%); în funcție de

¹³ G. Florian, *op. cit.*, p. 2.

¹⁴ *Idem*, p. 4.

¹⁵ *Idem*, p. 22.

ocupația deținuților la data arestării: 30,6% erau muncitori calificați, 10,3% erau patroni sau directori de firme, 8% aveau ocupații intelectuale, 6,8% erau tehnicieni și maiștri, 16% erau șomeri sau fără ocupație; fapta a fost comisă cel mai frecvent singur (65,5%) și în mediul urban (80,5%); victimele au fost: instituții (34,5%), bărbați (35,6%) și femei (12,6%).

Potrivit rezultatelor obținute în cadrul acestui studiu¹⁶: un procent de 33,3% dintre deținuții condamnați pentru săvârșirea infracțiunii de înșelăciune au afirmat că fapta a fost comisă din neglijență, în timp de un procent de 29,9% au afirmat că fapta a fost pregătită din timp iar în 25,3% din cazuri fapta a fost spontană; un procent de 62% dintre deținuții condamnați pentru săvârșirea infracțiunii de înșelăciune au fost convinși că nu vor fi descoperiți iar 64,4% nu s-au gândit la consecințele faptei lor asupra victimei; pedeapsa primită a fost apreciată ca fiind mai grea decât fapta comisă de 77% din deținuți.

Motivația invocată de deținuții condamnați pentru săvârșirea infracțiunii de înșelăciune investigați pentru săvârșirea infracțiunii de înșelăciune a fost următoarea: 24% au motivat săvârșirea faptei prin dorința de a trăi mai ușor; 17,2% au invocat lipsuri materiale; 3,4% nevoia de bani pentru distracție, aventură; 3,4 % au săvârșit fapta din dorința de răzbunare; 3,4% au invocat faptul că unii au prea mult iar alții prea puțin; 2,3% au comis fapta pentru a recupera o datorie; un procent de 27,4% dintre acești deținuți nu au recunoscut fapta; 13,6% nu au putut justifica fapta; s-a observat că există o discrepanță majoră între motivația infracțională expusă de deținuți (căutarea unui trai mai ușor – mai pregnant la absolvenții de liceu - și lipsurile materiale) și motivația reținută în rechizitoriu și în aprecierile personalului din penitenciare - bani câștigați ușor (33,3% din cei căsătoriți și care au copii, 31,6% la cei din mediul rural, posibilitatea însușirii ilegale a unor bani pentru 22,4% din cei proveniți din mediul urban), iar în ceea ce privește dorința de câștig ușor, personalul din penitenciare o apreciază ca fiind egal distribuită între deținuții condamnați pentru săvârșirea infracțiunii de înșelăciune proveniți din orașe și cei din mediul rural¹⁷.

¹⁶ *Idem*, p. 21.

¹⁷ *Idem*, pp. 21-22.

Cercetarea motivației infracționale în materia infracțiunii de înșelăciune permite conturarea unei imagini de ansamblu asupra modului în care infractorii justifică săvârșirea acestui tip de infracțiune, modificările care intervin în timp, raporturile dintre infractor și victimă, dar și identificarea motivelor exogene și a celor endogene (personalitate, educație etc.)

4. Factori relevanți pentru săvârșirea infracțiunii de înșelăciune

În literatura de specialitate clasificarea și denumirea factorilor criminogeni este destul de variată¹⁸, însă, având în vedere faptul că, indiferent de diferențele existente, sunt tratați invariabil ca factori care influențează conduita criminală, se poate realiza o analiză a acestora ca factori relevanți pentru infracțiunea de înșelăciune deoarece pentru a înțelege infracțiunea de înșelăciune și pe autorul acesteia este necesară o cunoaștere a factorilor care influențează și determină săvârșirea acestor fapte, în contextul unei acțiuni conjugate a acestor factori. Pe lângă aspectele legate de personalitatea autorului unei infracțiuni de înșelăciune - care face obiectul unui capitol separat în lucrare - cu aspectele legate de aptitudini, caracter și temperament, considerăm utilă analiza unor aspecte legate de influența asupra săvârșirii infracțiunii de înșelăciune dată de familie, școală, de mediul de muncă, de comunitate și de mediul social, precum și de influența sărăciei și a unei condiții economice defavorizate.

4.1. Familia

Rolul familiei constă în educarea și formarea tinerilor pentru a asigura integrarea lor optimă în viață și activitate socială, iar actele comportamentale ale părinților, care inevitabil influențează concepția copiilor despre viață, constituie un model pentru comportarea și relaționarea acestora în raport de anumite valori sociale, ceea ce înseamnă că, în ciuda unei bune intenții din partea părinților, strategiile folosite pot duce la unele rezultate nedorite, cum ar fi săvârșirea infracțiunii de înșelăciune.

¹⁸ Factori exogeni și endogeni, factori exteriori și interiori, factori individuali și de mediu, factori obiectivi și subiectivi, etc., fiind identificați diferiți factori care pot influența conduita criminală, analizați sub diferite denumiri.

La infracțiunea de înșelăciune, rolul familiei în formarea și dezvoltarea infractorului trebuie cercetat pe mai multe planuri¹⁹: un prim plan privește nivelul socio-economic sau categoria de proveniență a infractorului, un al doilea plan vizează structura familiei, în sensul că trebuie analizat dacă este vorba de o familie încheată sau o familie dezorganizată; un aspect important al familiei privește climatul afectiv și educativ deoarece creșterea copilului depinde de afectivitatea părinților față de copii, de seriozitatea și măsura acesteia, fără a omite cercetarea poziției copilului în familie, care poate constitui un element care favorizează săvârșirea unei infracțiuni de înșelăciune în viitor. Trebuie avute în vedere atât aspectele legate de influența familiei de naștere asupra formării și dezvoltării comportamentului infractorului, adică familia în care s-a născut și a crescut acesta, cât și cele legate de familia proprie, în mod distinct, deoarece poate avea loc o multiplicare a comportamentului criminal prin transmiterea unor influențe în cadrul familiei proprii.

Provenirea dintr-o familie modestă, lipsa de supraveghere în cadrul unei familii dezorganizate sau mediul nefavorabil de creștere dintr-o familie organizată, un climat afectiv și educațional caracterizat prin lipsa sau excesul de afectivitate din partea părinților față de copii, lipsa de seriozitate a părinților în educarea copiilor, deficiențele în educație determinate de imoralitatea sau comportamentul infracțional al părinților, poziția nefavorabilă a copilului în familie constituie elemente care pot contribui, într-o măsură mai mare sau mai mică, la dezvoltarea unui comportament infracțional în viitor care să se manifeste sub forma săvârșirii unei infracțiuni de înșelăciune.

Privarea părinților de la un statut socio-economic adecvat este asociat cu posibilitatea copiilor de a săvârși unele infracțiuni, iar familiile cu un venit scăzut sunt mai expuse decât cele cu un prestigiu ocupațional scăzut, dar cu posibilități financiare²⁰.

Existența unui comportament infracțional la membrii familiei determină preluarea de către minor a modelelor comportamentale văzute

¹⁹ I. Oancea, *op. cit.*, pp. 94-95.

²⁰ Tudor Amza, *Criminologie teoretică. Teorii reprezentative și politică criminologică*, Editura Lumina Lex, București, 2000, p. 438.

în mediul familial; un mediu familial infracțional, cumulat cu lipsa unei educații în planul familiei care să ducă la instruirea minorului în sensul cunoașterii consecințelor negative ale săvârșirii de infracțiuni și în vederea evitării acestora, poate determina săvârșirea infracțiunii de înșelăciune, mai ales în situațiile în care acesta observă, fără însă a înțelege pe deplin toate consecințele faptei, că prin săvârșirea unor astfel de fapte se pot obține, în mod facil, diverse foloase materiale.

O familie în care părinții se caracterizează prin onestitate, cinste, respect față de muncă și față de bunurile altor persoane, va fi un exemplu pozitiv, în timp ce familiile unde predomină lăcomia, egoismul, dorința de îmbogățire, comportamentele infracționale caracterizate prin dobândirea unor bunuri din patrimoniul altor persoane în mod injust, contribuie la formarea unui individ în cazul căruia există riscul apariției unor manifestări infracționale, inclusiv sub posibilitatea săvârșirii infracțiunii de înșelăciune.

Numeroase situații și factori familiali influențează atât comportamentul imediat al unui individ, cât și comportamentul ulterior; se consideră că există legătură între criminalitatea părinților și comportamentul deviant al descendenților, dar și o influență dată de supravegherea parentală insuficientă, cumulată cu o disciplinare aspră, dar inconștientă, a copiilor, după cum și relațiile de familie, dimensiunea familiei, destrămarea familiei etc. pot influența dezvoltarea unui comportament infracțional²¹. Modul de funcționare a familiei, interacțiunea dintre membrii acesteia, contribuie la conturarea unui comportament infracțional viitor, iar identificarea unor riscuri pe această bază oferă posibilitatea dezvoltării unor intervenții potrivite în prevenirea infracționalității privind înșelăciunea.

4.2. Școala

Personalitatea unei persoane este influențată puternic de educația primită în școală, dar importanța acestui factor este mai evidentă în cazul lipsei de școlarizare deoarece o pregătire școlară incompletă sau neorganizată, nivelul scăzut de cunoștințe profesionale, lipsa deprinderii de a munci ordonat împiedică integrarea socio-profesională a tinerilor și le

²¹ Steven P. Lab, *Crime prevention: approaches, practices and evaluation*, Anderson Publishing Co., Cincinnati, 2000, p. 135.

oferă o scăzută capacitate de adaptare, aceștia preferând, cu multă ușurință, viața infracțională²², inadaparea acestora manifestându-se, uneori, inclusiv sub forma săvârșirii de infracțiuni de înșelăciune mai ales pentru că există riscul inducerii unor influențe nefaste cu privire la care tânărul nu poate discerne în mod corect.

În ceea ce privește școala, performanțele școlare reduse și abandonul școlar sunt factori legați de comportamentul deviant²³. Se poate stabili o legătură între săvârșirea unor infracțiuni de înșelăciune, cu scopul de a obține anumite foloase, și pregătirea școlară redusă, care nu permite o ulterioară dezvoltare pe plan profesional și o dobândire a unor venituri în mod licit, conjugată cu un anturaj necorespunzător, carențele educaționale împiedicându-l pe făptuitor să-și reprezinte în mod clar valorile și normele sociale.

4.3. Mediul de muncă

Mediul socio-profesional are un rol important în formarea personalității individului, iar orice eșec profesional poate deveni o cauză de dezechilibru pentru indivizii slabi²⁴. Majoritatea tinerilor se adaptează mediului de muncă, dar mulți viitori infractori în timpul pregătirii profesionale și apoi în muncă se dovedesc inadaptabili, manifestând lipsă de interes, absență de la programul de muncă, ignorarea intervențiilor și a sfaturilor îndrumătorilor, abateri de conduită, conflicte la locul de muncă etc.²⁵

Trăsăturile morale ale grupului de la locul de muncă se transmit asupra noului venit, care ia contact cu un mediu nou de viață²⁶. Anumite locuri de muncă pot avea o influență asupra săvârșirii infracțiunii de înșelăciune, favorizând anumite atitudini și comportări negative.

În acest sens, se consideră că munca în anumite localuri de consumație poate conduce la slăbirea caracterului moral al omului, iar munca în mediul comercial, în mediul de afaceri, unde domnește goana

²² Ioan Alecu Iacobiță, Iulia Iacobiță, Dinu Lăzărescu, *Criminologie*, Casa de Editură Venus, Iași, 2007, p. 137.

²³ S. P. Lab, *op. cit.*, p. 136.

²⁴ I. A. Iacobiță, I. Iacobiță, D. Lăzărescu, *op. cit.*, p. 139.

²⁵ I. Oancea, *op. cit.*, p. 97.

²⁶ I. A. Iacobiță, I. Iacobiță, D. Lăzărescu, *op. cit.*, p. 140.

după câștig, unde îmbogățirea rapidă, în urma speculațiilor, influențează negativ conștiința unor oameni, slăbind respectul pentru legalitate și pentru cinste, ajungându-se ca astfel de oameni, care nu mai fac distincția dintre delictuos și nedelictuos, să înceapă să comită înșelăciuni²⁷.

4.4. Comunitatea și mediul social

Printre factorii care pot fi relevanți pentru dezvoltarea unui comportament deviant se numără și influența determinată de comunitatea în care un anumit individ se naște și trăiește, cu probleme legate de lipsuri economice, dezordine, lipsa unei integrări, nivel socio-economic scăzut, existența unor grupuri infracționale etc.²⁸

Relevant pentru săvârșirea infracțiunii de înșelăciune poate fi și mediul religios-moral în care se dezvoltă individul deoarece morala este considerată o stăvilă puternică împotriva criminalității, iar religia, prin normele sale civilizatoare, face o educație morală a unei părți importante din populație și contribuie la eliminarea unor predispoziții spre faptele infracționale²⁹.

Între activitatea infracțională a minorilor și activitățile colegilor și prietenilor există o relație apropiată, iar asocierea cu prieteni care săvârșesc infracțiuni constituie un factor care predispune la condamnări ca tânăr adult³⁰; astfel, asocierea cu persoane caracterizate prin comportamente care favorizează încălcarea legii poate constitui un element care favorizează comiterea unei infracțiuni de înșelăciune.

Uneori, o înclinație ereditară spre săvârșirea infracțiunilor, alături de o educație greșită sau o lipsă de educație, cu influențe negative date de mediul familial impropriu, pot ajunge să nu mai determine un comportament infracțional sub forma înșelăciunilor în cazul în care individul ajunge să fie influențat pozitiv de un mediu social necriminogen care determină o pierdere a deprinderilor infracționale.

²⁷ I. Oancea, *op. cit.*, p. 98.

²⁸ S. P. Lab, *op. cit.*, p. 136.

²⁹ Doru Luminosu, Vasile Popa, *Criminologie*, Editura Lexicon, Timișoara, 1995, p. 228.

³⁰ T. Amza, *op. cit.*, p. 441.

4.5. Nivelul de trai, sărăcia și inegalitatea economică

Infracțiunile contra patrimoniului, care sunt cele mai frecvente în perioade istorice dificile, caracterizate prin creșterea numărului de furturi, înșelăciuni etc., sunt legate de mijloacele materiale de existență ale oamenilor, de starea economică a țării, iar într-o perioadă de criză de bunuri materiale valoarea acestora crește mult³¹.

Din perspectiva originii fenomenului de înșelăciune, printre factorii care generează și susțin acest tip de infracționalitate se află și sărăcia accentuată a escrocilor și, în același timp, a victimelor care tocmai din acest motiv se lasă mai ușor antrenate în schemele infractorilor, cumulată cu un nivel educațional scăzut, care împiedică luarea unor măsuri de protecție împotriva săvârșirii actelor de înșelăciune.

Creșterea șomajului într-un context al crizelor economice prelungite, scăderea salariului și a nivelului de trai, nesiguranța privind ziua de mâine și instabilitatea emoțională generată de aceasta, conduc la ideea că nivelul de trai poate fi generator de criminalitate prin punerea în pericol a patrimoniului celorlalți, deoarece sărăcia, cumulată cu dorința de îmbogățire rapidă, pot fi elemente care împing spre săvârșirea infracțiunii de înșelăciune.

Din perspectiva valorilor sociale lezate, persoanele escrocate sunt reduse la condiția de obiect al unor scheme mai mult sau mai puțin elaborate de către escrocii care urmăresc obținerea unui profit, cauzându-le victimelor înșelăciunii pagube, prin lezarea adusă patrimoniului acestora.

Într-o conjunctură economică nefavorabilă, individul aflat în dificultate își va apăra interesele și, urmărind posibilitatea de a realiza profituri mari într-un timp foarte scurt prin înșelarea unor persoane, va ajunge, în anumite condiții, să săvârșească infracțiunea de înșelăciune.

Sărăcia accentuată duce la o orientare antisocială a personalității, iar tendința generală a individului de a acumula bunuri sub orice formă și cu orice preț, pentru a ieși din starea de sărăcie va împinge anumiți indivizi spre comiterea unor infracțiuni orientate spre profit, inclusiv spre săvârșirea infracțiunii de înșelăciune, văzând în comiterea unor astfel de

³¹ I. Oancea, *op. cit.*, p. 120.

fapte o oportunitate pentru depășirea stării de sărăcie și pentru îmbunătățirea statutului propriu.

Pornind de la faptul că noțiunile de sărăcie și bogăție sunt relative, iar criminalitatea contra patrimoniului are mulți reprezentanți printre clasele care nu sunt sărace sau chiar bogate - cum ar fi cei care săvârșesc falsuri sau escrocherii -, se consideră că mai mult decât lipsurile propriu-zise și decât sărăcia, o altă cauză explică o mare parte a criminalității de tip economic, și anume contrastul dintre dorințe (nu nevoi de primă necesitate) și puțința de a le satisface prin câștigul normal³².

În cazul infracțiunii de înșelăciune, aspectele legate de inegalitatea economică și de lipsa relativă pot fi raportate la fenomenul criminalității cu mai multe argumente decât sărăcia³³ deoarece sărăcia poate fi raportată la un anumit nivel stabilit material de individ, în timp ce inegalitatea economică presupune o comparare cu nivelul material al altor persoane, la care se adaugă sentimentele legate de lipsa relativă, adică de distribuirea injustă a bunurilor în societate. În acest sens, cele mai multe studii efectuate au arătat că și în cazul infracțiunilor contra patrimoniului inegalitatea economică și nu sărăcia se află în relație directă cu rata criminalității³⁴, deși constituie un element care are o influență asupra acestora.

Proveniența din familii cu posibilități materiale reduse, complexe de inferioritate față de cei cu posibilități materiale mai mari, alături de sărăcia unor indivizi, suprapusă peste conduita imorală a acestora sau peste carențele de educație, precum și peste imaginile artificiale în televiziune, conduc la ideea că principala cauză a infracțiunilor contra patrimoniului, inclusiv a infracțiunii de înșelăciune, trebuie corelată și cu aspectele legate de inegalitatea socială, cu posibilitățile materiale reduse ale individului și cu dorința de a avea ceea ce au alții, precum și cu starea de stres și disconfort generată de neputința de a realiza venituri mai mari.

³² D. Luminosu, V. Popa, *op. cit.*, p. 221.

³³ T. Amza, *op. cit.*, p. 254.

³⁴ *Idem*, p. 255.

4.6. Interacțiunea factorilor criminogeni în cazul infracțiunii de înșelăciune

Din perspectiva implicațiilor sociale, datorită creșterii alarmante din ultimii ani, înșelăciunea devine un fenomen care ia amploare, fiind favorizat de întregul proces de evoluție a societății determinat de utilizarea tehnologiilor moderne, care permite escrocilor să dezvolte constant noi metode pentru a induce în eroare victimele și pentru a le înșela. Prin prisma scopului vizat, înșelăciunea presupune realizare unor profituri pentru escrocii care folosesc veniturile obținute în mod injust pentru reinvestirea în derularea în continuare a acestui tip de activitate ilicită.

Fenomenul complex al înșelăciunii, aflat în continuă dezvoltare și cu variațiile existente de la infractor la infractor și de la faptă la faptă, trebuie văzut ca o sinteză care reflectă o interacțiune a factorilor criminogeni exogeni cu factorii endogeni, în funcție de specificul societății, fără a se putea susține preeminența unor factori față de alții deoarece este relevantă acțiunea conjugată a acestora.

Mai mult, nu este obligatoriu ca indivizii care prezintă astfel de trăsături să devină infractori în viitor, factorii de risc fiind doar indicatori care semnalează necesitatea unei atenții sporite pentru aceștia³⁵.

³⁵ S. P. Lab, *op. cit.*, p. 134.